

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет соціальних наук і соціальних технологій
Кафедра Школа соціальної роботи ім. В. І. Полтавця

Кваліфікаційна робота
освітній ступінь – бакалавр

на тему: **«ПРОФІЛАКТИКА ПАЛІННЯ, ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА
НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД МОЛОДІ»**

Виконала: студентка 4-го року навчання,
Спеціальності 231
Соціальна робота

Меркулова Анастасія Михайлівна

Керівник Романова Н.Ф.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Рецензент Вакуленко О.В.,
кандидат педагогічних наук, доцент

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою «_____»

Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2022 р.

Київ - 2022

ЗМІСТ

	ст.
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
РОЗДІЛ 2. ПРОФІЛАКТИКА ПАЛІННЯ, ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД МОЛОДІ.....	9
2.1 Актуальність проблеми в світі.....	9
2.2 Актуальність проблеми в Україні.....	11
2.3 Модель профілактики яка застосовується в Україні.....	14
2.4 Робота міністерств України в рамках профілактики.....	18
2.5 Нові законопроекти, які потенційно сприятимуть профілактичній роботі...	29
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	41
Додаток А. ЗПТ в Україні.....	41
Додаток Б. Профілактичні заходи в Україні у 2020-2021 навчальному році.....	42
Додаток В. Моніторинг надання соціальних послуг у 2020 році.....	43

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВООЗ – Всесвітня Організація Охорони Здоров'я;

ЗМІ – Засоби Масової Інформації;

ЗПТ – замісна підтримувальна терапія, яка полягає у заміні нелегальних наркотиків лікарськими препаратами;

ЗУ – Закон України;

ЗШ – програми зменшення шкоди, спрямовані на запобігання поширенню ВІЛ і зниження шкоди, пов'язаної із вживанням психоактивних речовин, особливо ін'єкційних наркотиків;

ЛСД (англ. Lysergic acid diethylamide — діетиламін лізергінової кислоти) — галюциногенний наркотик;

МОЗ – Міністерство охорони здоров'я України;

МОН – Міністерство освіти і науки України;

ПОШ - програма обміну та видачі голок і шприців (різновид програм зменшення шкоди);

СЖО – складні життєві обставини;

EMCDDA – The European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction;

ESPAD – The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs;

NPS – Нові психоактивні речовини.

ВСТУП

Актуальність. Вживання молоддю шкідливих речовин є поширеною проблемою у всьому світі. Молоді люди можуть бути як споживачами шкідливих речовин, так і включеними у їх виробництво або поширення. Існує ряд факторів впливу на особистому, мікро рівні, такі як сім'я, навчальні заклади та однолітки, та на макро рівні – соціально-економічне та фізичне середовище, взаємодія яких може зробити молодь більш вразливою до вживання шкідливих для здоров'я речовин. Багато молодих людей палять, вживають алкоголь та наркотичні речовини, аби подолати соціальні та психологічні виклики, з якими вони можуть стикатися на різних етапах свого розвитку – починаючи із потреби у гарному самопочутті або соціалізації, і завершуючи особистою та соціальною дезадаптацією (UNODC World Drug Report, 2018).

В ході даного теоретичного дослідження були розглянуті статистичні дані щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді, задля вивчення поточної ситуації, необхідного для проведення подальшого аналізу сучасних заходів із профілактики. Представлені в роботі дані були зібрані ESPAD – спільною мережею незалежних дослідницьких груп у більш ніж сорока європейських країнах протягом 1995-2019 років. Загальною метою науковців в рамках цього, найбільшого у світі, міжнаціонального дослідницького проекту щодо вживання молоддю шкідливих речовин є багаторазовий збір порівняльних даних у якомога більшій кількості європейських країн, з метою відстежування тенденцій як всередині країн, так і між ними.

Не зважаючи на наявність у дослідженнях великої кількості країн-учасниць та різноманітності збираних показників, нагальною залишається необхідність у розширенні досліджуваної вікової категорії, з метою охоплення більшої кількості молодих людей різного віку, які вживають шкідливі речовини. Також є важливим збір даних з урахуванням впливу суспільно значимих явищ на

досліджувану проблему, як наприклад, вплив пандемії COVID-19, яка посприяла змінам, що вивчалися дослідниками під час сьомої хвилі проведення досліджень.

Вживання молодими людьми шкідливих речовин є явищем, яке швидко змінюється, і тому вимагає ретельного моніторингу та частого оцінювання, задля досягнення основних цілей національної та міжнародної політики в даному напрямі, що передбачає захист здоров'я молоді, їх благополуччя та зменшення негативних наслідків вживання шкідливих речовин.

Об'єкт дослідження: профілактика негативних явищ

Предмет – профілактика паління, вживання алкоголю на наркотичних речовин серед молоді віком 15-16 років.

Мета дослідження: вивчити сучасну систему профілактики паління, вживання алкоголю на наркотичних речовин серед молоді та визначити роль та види діяльності державних органів влади.

Завдання:

- Вивчити сучасний стан вживання паління, алкоголю та наркотичних речовин у світі
- Описати актуальність проблеми в Україні
- Вивчити модель профілактики вживання паління, алкоголю та наркотичних речовин, яка застосовується в Україні
- Дослідити роль та види діяльності державних органів влади у межах профілактики
- Проаналізувати нові законопроекти, які потенційно сприятимуть профілактичній роботі з молоддю

Структура і зміст роботи. Робота складається із двох розділів, перший із яких описує методологію дослідження, а саме контент-аналіз. Ця частина включає інформацію про бази даних, які використовувалися для пошуку літератури (серед яких Європейський центр моніторингу наркотиків і наркозалежності (EMCDDA), Ресурсний центр Youth for Health проекту «Молодь за здоров'я», Офіційний вебпортал парламенту України, найповніша

база нормативно-правових актів LIGA360 та інші), методи здійснення пошуку, критерії пошуку, джерела, які включалися до аналізу, які джерела були виключені з аналізу, скільки було вивчено джерел, якого вони були типу, і які підтеми було обрано для аналізу. А також вибірку щодо кількості публікацій визначених в базах даних, періоду за який публікації бралися для аналізу, кількості проаналізованих публікацій, кількості вибраних повнотекстових публікацій та числа публікацій, які були включені до якісного аналізу, які були проаналізовані в другому розділі. Другий розділ розкриватиме досліджуване питання, поступово виконуючи кожне із поставлених завдань.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для пошуку використовувалися наукові журнали та статті, центри соціологічних досліджень (зі статистичними даними відповідно до досліджуваної проблеми), міжнародні організації (ВООЗ та ін.), низка нормативних документів України (закони, накази, постанови, листи, тощо), веб-сайти міністерств та звіти виконання держаних програм.

Пошук здійснювався через мережу інтернет, усі опрацьовані джерела знаходяться в онлайн-доступі.

Критерії пошуку варіювалися тематично в залежності від поставлених завдань; і за періодом, в залежності від даних, які необхідно було знайти – тобто, якщо необхідно було дослідити тенденцію явищ або історію якихось процесів, то бралися відносно старі джерела, а якщо останні дані в рамках досліджуваного питання, то за останні кілька років.

До аналізу включалася ціла низка джерел, переважно нормативні документи, а також звіти та статті, які описували якісні дослідження (опубліковані приблизно в період з 2002 по 2022 рр.), та стосувалися досліджуваної теми (тенденції вживання молоддю алкоголю, наркотиків та паління, профілактичні програми, дослідження з ефективності впровадження даних програм тощо).

Була опрацьована велика кількість джерел, тому значна кількість була виключена з аналізу, серед них: частка нормативних документів регулюючих вживання шкідливих речовин серед молоді (насамперед ті, що вже застарілі або неефективні), звіти щодо статистичних даних та профілактики вживання шкідливих речовин дорослим населенням (яке не належить до категорії «молодь»), джерела, що включали загальні рекомендації щодо подолання досліджуваної проблеми (без поділу на «молодь» та «доросле населення»), та ін. Кількість вивчених джерел становила 120 публікацій, серед яких були статті в

наукових журналах, монографії, звіти центрів соціологічних досліджень, нормативні документи, звіти державних програм тощо.

Серед підтем аналізу були загальні статистичні дані в рамках досліджуваної проблеми, законодавчі документи, стратегічні звіти та звіти по виконанню профілактичних програм.

Вибірка.

Кількість публікацій визначених в базах даних: 27

Період за який публікації брались для аналізу: 2002-2022

Кількість проаналізованих публікацій: 120

Кількість вибраних повнотекстових публікацій: 26

Кількість публікацій включених в якісний аналіз, які були вивчені та описані в другому розділі: 34

РОЗДІЛ 2

ПРОФІЛАКТИКА ПАЛІННЯ, ВЖИВАННЯ АЛКОГОЛЮ ТА НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН СЕРЕД МОЛОДІ

2.1 Актуальність проблеми в світі

Задля вивчення актуальності досліджуваної проблеми в світі було проаналізовано дослідження ESPAD, які охоплюють тенденції розвитку даної проблеми в період з 1995 по 2019, охоплюючи вікову категорію від 15 до 16 років.

У дослідженні 2019 року взяли участь 99 647 молодих людей із 35 країн світу. Досліджуваною групою були учні, які досягли віку 16 років у календарному році опитування та були присутні в класі в день проведення опитування. До переліку респондентів були включені учні звичайних, професійних, загальних чи академічних програм. А учні зараховані до спеціалізованих шкіл та класів для підлітків з learning disorders або з сильними відхиленнями були виключені з числа опитуваних.

Тож, ситуація станом на 2019 рік:

Паління

- Спостерігаються позитивні зрушення щодо підліткового паління на тлі заходів щодо тютюнової політики, запроваджених протягом останніх двох десятиліть.
- Нові дані показують високу поширеність паління електронних сигарет: 40% використання протягом життя, і 14% використання за останній місяць. При цьому ті, хто ніколи не палив, показують більшу схильність до паління електронних сигарет, ніж "випадкові курці" та регулярні курці.

Вживання алкоголю

- Вживання алкоголю залишається високим серед підлітків в Європі: в середньому понад три чверті (79%) учнів шкіл вживали алкоголь протягом життя і майже половина (47%) вживала його протягом останнього місяця

("поточне вживання"). Але дані про тенденції показують деяке стійке зниження, причому рівні зараз нижчі, ніж у 2003 році, коли обидва досягли піку на рівні 91% і 63% відповідно.

- В опитуванні 2019 року поширеність «сильного епізодичного вживання алкоголю» досягла найнижчого рівня (35%) після піку в 2007 році (43%).
- Дані показують, що гендерний розрив у поширеності цієї моделі вживання алкоголю з часом зменшився (хлопці 36%; дівчата 34%)

Вживання наркотичних речовин

- Опитування 2019 року показує, що в середньому 1 з 6 школярів (17%) повідомили про вживання заборонених наркотиків принаймні один раз у своєму житті, причому рівні значно різняться в різних країнах ESPAD (діапазон: 4,2%–29%). Поширеність вживання незаконних наркотиків протягом життя дещо знижувалася з 2011 року, хоча загалом залишалася стабільною протягом останніх двох десятиліть.
- Канабіс досі залишається незаконним наркотиком, який найчастіше вживають учні шкіл у країнах ESPAD. В середньому 16% респондентів повідомили, що вживали канабіс принаймні один раз у своєму житті (11% у 1995 році), тоді як 7,1% повідомили про вживання канабісу за останній місяць (4,1% у 1995 році). Рівень споживання протягом усього життя повільно знижувався з 2011 року, в той час як рівень споживання за останній місяць стабілізувався з 2007 року. Вживання канабісу високого ризику, досліджене вперше в усіх 35 країнах-учасницях опитування 2019 року, показало, що в середньому 4% респондентів потрапляють до цієї категорії і потенційно піддаються ризику розвитку проблем, пов'язаних з канабісом.
- Використання рецептурних ліків серед підлітків у немедичних цілях залишається проблемою. Наприклад, 6,6% опитаних повідомили, що протягом життя вживали транквілізатори або заспокійливі засоби, а 4% — знеболюючі. В середньому 3,4% молодих людей повідомили, що вживали

нові психоактивні речовини (NPS) протягом свого життя — невелике зниження з 4% у 2015 році — але все ще представляє більший рівень вживання, ніж амфетамін, екстазі, кокаїн або ЛСД, взяті окремо. Майже всі користувачі NPS є споживачами полісубстанцій (також вживають алкоголь, канабіс та стимулятори). Також простежується постійна поява NPS та вживання поліречовин серед користувачів NPS.

Отже, проблема паління та вживання молоддю 15-16 років алкоголю та наркотичних речовин в світі протягом останніх двох десятиліть поступово покращується, але показники вживання молодими людьми шкідливих речовин все ще високі. Окрім цього, деякі аспекти постійно змінюються (як наприклад у вживанні наркотичних речовин - постійна поява NPS та вживання поліречовин серед користувачів NPS), тому подальший моніторинг є необхідним для формування політики профілактики.

2.2 Актуальність проблеми в Україні

При ретельному дослідженні проблеми паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді в Україні, було опрацьовано велику кількість джерел, але для зручності у порівнянні було узято також дослідження ESPAD 2019 року, але вже суто по Україні. Вибірка респондентів та сама, що і у вищерозглянутому дослідженні, і порівнювані тенденції також взяті за період від 1995 до 2019.

Паління

- 58% - ніколи не використовували звичайні сигарети.
- Гендерний розрив з часом зменшується.
- 20% - палять на постійній основі.
- Поширеність використання електронних сигарет складає 40% - протягом життя і 14% - поточного вживання.

- Тютюнопаління разом з використання електронних сигарет складають до 53% - протягом життя та до 26% - поточного вживання.
- Широкий вибір продукції, що містить тютюн/нікотин збільшує обсяги споживання.
- Ті, хто ніколи не палив, показують більшу схильність до паління електронних сигарет, ніж ті, хто вже має досвід паління.
- Є ризик зростання кількості споживання нікотину серед молоді, через його вміст у великому відсотку електронних сигарет.
- 13 років або менше – вік, в якому вже палив кожен шостий.

Вживання алкоголю

- Спостерігається постійний спад у вживанні молоддю алкоголю, проте показники все ще залишаються високими.
- Показники надмірного вживання алкоголю досягли найнижчого рівня.
- Гендерний розрив в надмірному споживання алкоголю з часом зменшується.
- Міцні алкогольні напої є більш поширеними та доступними, особливо серед дівчат.
- Третина пробувала вживати алкоголь у віці 13 років або менше.
- У стані алкогольного сп'яніння за життя перебував кожен 15-ий.

Вживання наркотичних речовин

- 17% - вживають протягом життя (переважно канабіс – 16%).
- 5% - вживали хоча б один раз протягом життя.
- Канабіс – найдоступніша наркотична речовина, є легко доступною для третини досліджуваної аудиторії. Показник вживання протягом життя зменшуються з 2011 року, а поточного вживання – не зазнає значних змін з 2007 року. 2,4% - вживали канабіс у віці 13 років або менше.
- 1-2% - вживали хоча б один раз протягом життя, окрім канабісу
- Спостерігається зріст поширеності – наразі вона зросла до 5%.

- Окрім канабісу, найбільший попит на екстазі, ЛСД / інші галюциногени, кокаїн та амфетамін.

Отже, в даному підрозділі був вивчений стан проблеми вживання молодими людьми тютюну, алкоголю та наркотичних речовин, і тенденція змінення ситуації протягом останніх років в Україні. І, як було виявлено, порівняно із 1995 роком, ситуація значно поліпшилась.

Якщо порівняти наведені вище дані по Україні зі світовими показниками, то можна проспостерігати, що переважно різниця доволі незначна, а деякі показники взагалі не відрізняються. Серед спільного щодо *паління* можна зазначити те, що і там, і там набувають поширеності електронні сигарети, і є ризик зростання кількості споживання нікотину серед молоді, через його вміст у великому відсотку електронних сигарет. Окрім цього, і там, і там спостерігається тенденція використання електронних сигарет переважно тими, хто не палив до цього, а не тими, хто вже має досвід паління. Спільне по проблемі вживання молоддю *алкоголю* виражається в тому, що і там, і там спостерігається спад у вживанні алкогольних напоїв, проте показники все ще лишаються високими. А також факти того, що і там, і там показники надмірного вживання алкоголю досягли найнижчого рівня у 2019 році, і що гендерний розрив в надмірному споживання алкоголю з часом зменшується. Щодо вживання *наркотичних речовин* – і там, і там було помічено, що канабіс залишається найпоширенішим незаконним наркотиком, поточне вживання якого не зазнає значних змін з 2007, а вживання протягом життя – зменшується з 2011. І факт того, що в 2019 році вперше було досліджено вживання канабісу високого ризику, який вживають в середньому 4% респондентів і потенційно піддаються ризику розвитку проблем, пов'язаних з канабісом.

Серед найбільш явно виражених проблем суто в Україні на даний момент – поширення електронних сигарет, яке сприяє не лише зростанню кількості споживання нікотину, а й тому, що починають палити ті, хто раніше не палив;

високі показники вживання алкоголю та високий рівень поширеності міцних алкогольних напоїв, особливо серед дівчат; залишення канабісу найпоширенішим незаконним наркотиком, поточне вживання якого не зазнає значних змін, та набуття популярності іншими видами наркотичних речовин.

Відповідно, задля вирішення окреслених викликів, виникає необхідність у проведенні профілактичної роботи. І саме тому в наступних підрозділах будуть описані дії та програми, започатковані українською державою в цьому напрямку, Спочатку поточні – аби дослідити, як держава справляється із окресленими викликами на даний момент, а потім ті, що мають вступити в дію у найближчому майбутньому – аби прослідкувати за тим, як розвиваються профілактичні стратегії в Україні.

2.3 Модель профілактики яка застосовується в Україні

Дані задля опису даної частини дослідження були взяті з Ресурсного центру Youth for Health проекту «Молодь за здоров'я».

Почнемо з передумов створення української моделі профілактики. Команда науковців Українського інституту соціальних досліджень (Вакуленко О. В., Романова Н. Ф., Комарова Н.М., Яременко О.О.) дійшла висновку, що система охорони здоров'я самостійно не справляється з тими викликами, які стоять на шляху до розробки якісної профілактичної стратегії, бо слід враховувати велику кількість соціальних факторів, тобто підвищення рівня здоров'я молоді потребує участі в цьому процесі кількох галузей на різних рівнях функціонування – тому було прийнято рішення, що це має бути комплексна модель. І базуватися ця модель має на ідеях формування здорового способу життя серед молоді, які вперше були викладені в основних положеннях Оттавської хартії з поширення здорового способу життя (прийнятої в Канаді в 1986 році), яка заклала основу для усіх пізніше написаних міжнародних стратегій щодо формування здорового способу життя.

Складність розробки моделі полягала в тому, що на здоров'я молоді впливає безліч факторів, серед яких як державна політика, громадські та міжнародні організації, ЗМІ – так і оточення, настроїв, стан та поведінка молодих людей. Тобто модель передбачала певну стратегію, яка була б одночасно і комплексною, і простою та зрозумілою. А також вона мала містити міжнародні рекомендації, і при цьому вписуватись в українські реалії.

На сьогоднішній день модель носить назву «Молодь за здоров'я-2». І успіхом своєї реалізації вона завдячує згуртованій роботі багатьох державних та громадських організацій, а також рішенню її засновників дотримуватися основних положень Оттавської хартії в виділених нею основоположних сферах, таких як:

1. Покроковий розвиток громадської політики;
2. Сприяння створенню небайдужого соціального середовища;
3. Робота над ефективністю громадських ініціатив;
4. Акцент на відточенні особистісних навичок;
5. Фокусування системи охорони здоров'я на профілактичній діяльності.

Варто зазначити, що було розроблено два проекти: Молодь за здоров'я - 1» (1998-2002 рр.) та «Молодь за здоров'я - 2» (2003-2005 рр.). І обидва були розроблені у співробітництві з Канадою. Тобто модель з профілактики вживання молоддю шкідливих речовин застосовувана в Україні не є лише українською у своєму авторстві розробки, але є добре адаптованою до українських реалій, звичок та поведінки місцевої молоді.

Проект «Молодь за здоров'я-1» (1998-2002 рр.)

Проект починався з аналізу низки досліджень:

- дослідження роботи системи охорони здоров'я дітей та молоді (в Україні);
- дослідження політики формування здорового способу життя (в Україні та в міжнародній практиці);
- дослідження впливу ЗМІ.

Було започатковано ряд навчальних програм:

- спеціальні навчальні програми для дітей та юнаків 1-11 класів;
- методичні матеріали для усіх учасників учбового процесу: адміністрації навчальних закладів, викладачів, учнів, батьків;
- навчальний курс для представників державних та громадських організацій, в обов'язки яких входить безпосередній вплив на розвиток профілактичної роботи через медичну, освітню та соціальну галузі діяльності.

Молодіжні ініціативи в рамках проекту:

- організація ресурсного центру (в м. Київ);
- відкриття молодіжної студії телебачення та радіо;
- поширення рекламно-пропагандистських та просвітницьких матеріалів;
- початок роботи бюро спікерів;
- організація інтерактивного театру.

Оцінка та моніторинг здійснювались по:

- навчальним програмам;
- тренінгам;
- спеціальним зібранням.

Проект «Молодь за здоров'я - 2» (2003-2005 рр.)

Серед інфраструктури було створено:

- Український центр формування здорового способу життя молодих людей;
- Обласні та дорадчі місцеві комітети;
- Регіональні та місцеві ресурсні центри;
- Обрання координаторів на рівні держави, області та місцевому.

Навчальні програми:

- Навчальний комплекс – тренінг-бокс для тренерів;
- Навчальні програми, розроблені на основі вищезгаданого навчального комплексу.

Гранти:

- Навчальна програма для потенційних отримувачів гранту;

- Організація процесу відбору та адміністрування грантів для урядових та неурядових організацій.

Підвищення ролі молоді:

- Організація роботи із залученням молодіжних лідерів до координування процесів підвищення ролі молодих людей та визнання їх прав.

Тендерна стратегія:

- Організація тендерної стратегії.

Загальнодержавна політика:

- Написання низки законодавчих рекомендацій, створених за результатами регіональних “круглих столів” та спеціальних зібрань з питань державної політики щодо формування здорового способу життя серед молодих людей;
- Організація консультацій на рівні громад, направлених на з’ясування потенційних способів поширення здорового способу життя;
- Заохочення ЗМІ до участі в розробці державної політики, з метою розповсюдження ідеї здорового способу життя.

Оцінка та моніторинг здійснювались по:

- Результатам діяльності проекту.

Задля більш продуктивної роботи над втіленням мети проекту та планування подальших кроків, відбулось об’єднання ряду українських організацій, серед яких:

- Український інститут соціальних досліджень;
- Міністерство молоді та спорту;
- Міністерство охорони здоров’я;
- Міністерство освіти і науки;
- та інші.

Фінансування обох хвиль проекту «Молодь за здоров’я» відбувалось завдяки:

- уряду Канади

- канадської агенції міжнародного розвитку (США)
- українські партнерські організації

Основа різниця між проектами полягає в тому, що перший проводився лише у м. Києві, а другий – був поширений вже у регіонах (Рівненській та Черкаській областях). Окрім цього, варто зазначити, що у 2010 році відбулась перша в Україні державна доповідь «Молодь за здоровий спосіб життя», яка була винесена на обговорення у Верховній Раді України на Парламентських читаннях. (Романова, Н.Ф., 2010)

Отже, як свідчать описані вище структури двох проектів «Молодь за здоров'я», до роботи над ними були залучені не лише партнери із Канади, а також ціла низка вітчизняних державних та громадських організацій. Кожний етап був ретельно прописаний, із врахуванням останніх досліджень та технологій. І якщо коротко сформулювати основну *мету* розроблюваної в рамках цих двох проектів моделі, то вона полягає у створенні політики на місцевому та регіональному рівнях, формуванні структур націлених на розповсюдження ідеї здорового способу життя, та комплексного державного підходу щодо формування здорового способу життя серед молоді. Саме тому в наступному підрозділі пропонується розглянути деталі політики формування здорового способу життя в Україні, структури, які займаються розповсюдженням ідеї здорового способу життя, та особливості комплексного державного підходу до формування здорового способу життя серед молоді.

2.4 Робота міністерств України в рамках профілактики

На сьогоднішній день в Україні профілактичною діяльністю в рамках досліджуваного питання займаються переважно 4 міністерства: Міністерство молоді та спорту, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство освіти і науки, та Міністерство соціальної політики.

Міністерство молоді та спорту

До переліку основних нормативних документів, регулюючих роботу Міністерства молоді та спорту України в рамках профілактичної діяльності щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді належать:

Положення про Міністерство молоді та спорту, яке визначає ключові завдання покладені на міністерство, серед яких безпосередньо питання профілактики стосуються:

- розробки інформаційних кампаній, з метою популяризації здорового способу життя;
- впровадження заходів для популяризації та утвердження здорового способу життя, шляхом організації дозвілля молоді, впливу на розвиток вуличних культур та неформальних молодіжних об'єднань, проведення інформаційно-просвітницької роботи з протидії поширенню у молодіжному середовищі різних форм залежності;
- запобігання дискримінації за будь-якими ознаками та стереотипам;
- виконання програми «Молодіжний працівник»;
- підвищення рівня кваліфікації спеціалістів, що працюють у сферах молодіжної політики;
- проведення інформаційно-пропагандистської роботи з питання здорового способу життя.

(Кабінет Міністрів України, 2014)

Наказ про акцію «Відповідальність починається з мене», що описує порядок проведення даної всеукраїнської інформаційно-профілактичної акції, мета якої полягає у забезпеченні сприятливих умов розвитку молоді та підтримки ініціатив громадськості в напрямі профілактичної роботи в досліджуваному напрямку, основні завдання якої полягають у:

- популяризації здорового способу життя та культури здоров'я серед молоді;
- профілактиці поширення алкоголізму, наркоманії та тютюнопаління серед молоді;

- виявлення фактів порушення законодавчої бази в рамках незаконного обігу алкоголю та тютюнових виробів, що включає продаж цих товарів неповнолітнім особам;
- підвищення відповідальності громадян відносно продажу алкоголю та тютюнових виробів неповнолітнім особам.

(Міністерство Молоді та спорту України, 2017)

Наказ про програму «Молодіжний працівник», основною метою якої є організація навчальних програм для фахівців молодіжної сфери та підвищення рівня кваліфікації державних службовців для впровадження якісної молодіжної політики в Україні. Цінність даної програми полягає в тому, що великий сегмент молодіжних фахівців становлять молоді люди. І чим більше молодих людей залучається до вирішення соціальних проблем (в тому числі питання формування здорового способу життя серед молоді), тим ефективніша робота, бо поки молоді люди самі не стануть займатись проблемами свого покоління – ефективність роботи буде дуже мала, оскільки молодь має сама прагнути до вирішення критичних для себе проблем. (Міністерство Молоді та спорту України, 2018)

А також *положення про програму «Молодь України» на 2016-2020 та 2021-2025 роки*, одними із напрямків роботи яких є:

- формування у молоді відповідального ставлення до власного здоров'я;
- зменшення відсотку молодих людей, які мають тютюнову, алкогольну чи наркотичну залежність.

(Кабінет Міністрів України, 2021)

І аби показати практичний аспект роботи міністерства, були проаналізовані результати втілення програми «Молодь України» на 2016-2020 роки, одним із завдань якої була популяризація здорового способу життя та культури здоров'я серед молоді.

В рамках програми був проведений Конкурс проектів інститутів громадського суспільства, з метою визначення ініціатив, які отримають фінансову підтримку та участь молодіжних та дитячих громадських організацій.

Серед підтриманих проєктів 2020 року, 14 взяли за ідею поширення здорового способу життя та формування культури здоров'я серед молодих людей, 8 з яких були реалізовані з бюджетом 1 868 215 грн та охопленням 174 770 осіб. Окрім цього, у проведеній міністерством всеукраїнській програмі

Healthy Challenge, спрямованій на популяризації здорового способу життя серед молоді, взяли участь понад 20 закладів освіти та 10 000 молодих людей з різних регіонів України. Також на регіональному рівні було проведено низку заходів із профілактики формування здорового способу життя та негативних явищ, зокрема: 144 540 лекції, 073 семінари, 610 тренінгів, 4 328 виховних години, 214 824 індивідуальні бесіди, 253 телепередачі, 35 965 радіопередач, видання 297 публікацій інформаційної та методичної літератури, та інші 7 375 заходи. (Національний звіт, 2021)

Міністерство охорони здоров'я

До переліку основних нормативних документів, регулюючих роботу Міністерства охорони здоров'я України в рамках профілактичної діяльності щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді належать:

Наказ щодо поліпшення функціонування закладів охорони здоров'я в межах формування здорового способу життя, який поміж усього іншого передбачає навчання здоров'ю в навчальних закладах, оздоровчих групах та інших середовищах, а також просвітницьку роботу серед широких верств населення через ЗМІ, науково-популярну літературу, лекції, виставки та інші способи поширення. (МОЗ України, 2000)

Наказ щодо формування здорового способу життя серед учнів та студентів, спрямований на посилення профілактичного напрямку та формування навичок здорового способу життя у навчальних закладах, включаючи профілактику тютюнокуріння, вживання алкогольних напоїв, токсичних і наркотичних речовин. (МОН і МОЗ України, 2005).

Наказ щодо надання лікувально-профілактичної допомоги тим, хто має необхідність в тому, щоб позбутися залежності від паління, виданий з метою сприяння припиненню вживання різними групами населення, включаючи молодь, тютюну і забезпечення повноцінного лікування тютюнової залежності. (МОЗ України, 2012)

Наказ про придбання, перевезення, зберігання, використання та знищення наркотичних речовин в закладах охорони здоров'я, мета якого полягає у впливі на зменшення використання рецептурних ліків у немедичних цілях, особливо серед підлітків. (МОЗ України, 2015)

Наказ про включення деяких речовин до переліку наркотичних речовин, що спрямований на сприяння припинення поширення шкідливих речовин в межах України, які є небезпечними для населення (МОЗ України, 2019)

Наказ про стратегію державної політики відносно вживання наркотичних речовин до 2020 року, яка включала:

- напрям профілактики вживання наркотиків дітьми і молоддю, який передбачав:
 - 1) впровадження у навчальних програмах педагогічних працівників сучасних методів профілактики вживання молоддю наркотичних речовин;
 - 2) оснащення навчальних закладів необхідною кількістю інформаційних матеріалів щодо проведення профілактичних заходів, за участі молодих людей та їх батьків;
 - 3) організація освітніх, інформаційних та виховних ініціатив для дітей та молоді в місцях дозвілля.
- підвищення обізнаності населення щодо безпеки, пов'язаної із вживанням наркотиків, алкоголю та тютюнопалінням;
- сприяння створенню теле- та радіопрограм, публікацій у друкованих ЗМІ, художніх творів, сценаріїв фільмів на антинаркотичну тематику;
- розвиток системи позашкільної освіти;

- підготовка фахівців, залучених до профілактики наркозалежності у вищих навчальних закладах.

(МОЗ України, 2019)

Стратегія державної політики з питань обігу наркотичних речовин до 2030 року, з метою зменшення попиту на психоактивні речовини, протидії незаконному обігу психоактивних речовин, популяризації та створення належних умов для здорового способу життя, в тому числі і для молоді. (Кабінет Міністрів України, 2021)

Окрім стратегій державної політики, практична робота Міністерство охорони здоров'я включає ще кілька ініціатив, одна з яких – програми зменшення шкоди (ЗШ), серед яких:

- Програма обміну та видачі голок і шприців (ПОШ) – здійснюється за невелику плату чи безкоштовно, як профілактика зниження ризику зараження ВІЛ та вірусними гепатитами;
- Замісна підтримувальна терапія (ЗПТ) – заміна нелегальних наркотиків лікарськими препаратами, як профілактика недопущення передозування;
- Кімнати безпечного вживання – для введення ін'єкційних наркотиків у безпечних умовах;
- Заходи зі зниження шкоди для стимуляторів амфетамінового ряду (САР) – перевірка наркотичних речовин, психосоціальна підтримка, розповсюдження презервативів, надання чистого інструментарію для вживання наркотичних речовин, популяризація інформаційних матеріалів про поширення інфекцій, які передаються статевим шляхом.

(Центр громадського здоров'я МОЗ України)

В ході проведення даного теоретичного дослідження було розглянуто показники надання однієї із програм ЗШ, а саме послуги замісної підтримувальної терапії, станом на 2021 рік (див. Додаток А), які свідчать про те, що:

- всього послугу отримали 14 868 осіб;

- майже 37,18% клієнтів – ВІЛ-інфіковані;
- 62,4% - перебували на самостійному прийомі препаратів;
- 19,9% - отримували препарати в закладах охорони здоров'я;
- 3,7% - отримували препарат за рецептом;
- 14,0% - отримували препарати в рамках стаціонару вдома;
- 83,7% клієнтів – чоловіки;
- у 2020 році в Україні було створено 16 веб-сайтів із надання послуг ЗПТ;
- послуга ЗПТ організована в усіх регіонах України.

(Національний звіт, 2021)

На сьогоднішній день МОЗ працює над проектом «Школи без нікотину та тютюну» в Україні, і паралельним вдосконаленням однойменного посібника ВООЗ в українських навчальних закладах. (Центр громадського здоров'я МОЗ України, 2021).

Міністерство освіти і науки

До переліку основних нормативних документів, регулюючих роботу Міністерства освіти і науки України в рамках профілактичної діяльності щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді належать:

Наказ про розвиток освіти, що визнає популяризацію здорового способу життя серед молоді одним із напрямів державної політики щодо розвитку освіти.
(Президент України, 2002)

Наказ щодо заборони паління та проведення профілактичної роботи в навчальних закладах, серед заходів якого рекомендуються наступні:

- розробка тем для профілактики тютюнопаління до програм навчальних закладів;
- створення рубрик з питань протидії тютюнопаління у періодичних педагогічних ЗМІ;
- організація інформаційно-освітніх програм, психологічних тренінгів;
- розробка навчальної програми із тютюнопаління для школярів;

- впровадження системи морального та матеріального заохочення педагогічних та науково-педагогічних працівників, які не палять та займаються науково-просвітницькою діяльністю щодо формування здорового способу життя серед молоді;
- моніторинг навчальних програм із профілактики
- проведення конкурсів на кращі зразки інформаційно-просвітницьких матеріалів;
- розширення мережі шкіл сприяння здоров'ю;
- проведення уроку здоров'я у Всесвітній день здоров'я та започаткування акцій щодо припинення паління молоддю у Всесвітній день без тютюну;
- співпраця з батьками задля вироблення спільних дій щодо зменшення тютюнокуріння серед молоді;
- взяття на облік всіх школярів що палять та застосування індивідуальної профілактики;
- залучення працівників соціальної сфери до участі в міжнародних програмах популяризації здорового способу життя.

(МОН України, 2004)

Указ про стратегію розвитку освіти в Україні до 2021 року, яка визнає напрямок формування здорового способу життя однією із складових виховання та збереження здоров'я молоді. (Президент України, 2013)

Закон про освіту, який визнає формування культури здорового способу життя одним із принципів освітньої діяльності. (ЗУ, 2017)

Лист про запобігання поширенню шкідливих речовин, написаний з метою активізації просвітницької роботи в межах формування здорового способу життя та сприяння створенню безпечного для життя середовища. (МОН України, 2020)

Лист щодо організації превентивних дій серед молоді у воєнний період в Україні, написаний з метою наголошення на важливості проведення профілактики вживання молоддю психоактивних речовин, оскільки в умовах

воєнного стану в Україні це спричиняє небезпеку для подальшого розвитку суспільства. (МОН України, 2022)

Практична профілактична робота в рамках формування здорового способу життя в навчальних закладах організовується шляхом проведення просвітницьких заходів для молоді, батьків та педагогічного колективу. Ініціативи, які проводять для молоді зазвичай включають: бесіди, тренінги, просвітницькі заняття, тематичні зустрічі з експертами у сфері охорони здоров'я, виховні години, дискусії, лекції, зустрічі з представниками правоохоронних органів, конкурси інформаційно-просвітницьких матеріалів, перегляд соціальної реклами тощо. І МОН зазначає, що минулого навчального року (2020-2021) було організовано 558 352 заходи (див. Додаток Б) з метою профілактики вживання молоддю психоактивних речовин. (Національний звіт, 2021)

Міністерство соціальної політики

До переліку основних нормативних документів, регулюючих роботу Міністерства соціальної політики України в рамках профілактичної діяльності щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді належать:

Наказ про соціальні послуги з профілактики, в якому профілактична програма, поміж усього іншого, визначається як комплекс заходів, спрямований на попередження негативних явищ та надання допомоги особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, спричинених станом здоров'я. (Міністерство соціальної політики України, 2015)

Наказ про соціальний супровід сімей чи осіб, які опинились у СЖО, де соціальні обставини включають і ті, що були спричинених станом здоров'я. (Міністерство соціальної політики України, 2016)

Наказ про послугу соціально-психологічної реабілітації наркозалежних осіб, спрямований в тому числі і на запобігання негативним соціальним явищам. (Міністерство соціальної політики України, 2020)

Також варто зазначити, що у 2015 році міністерство проводило велике дослідження в рамках проблеми вживання учнями шкідливих речовин. А з 2015 по 2017 Міністерство соціальної політики України співпрацювало разом з благодійним фондом «Альянс громадського здоров'я» в рамках реалізації проекту «Розбудова потенціалу з метою реалізації якісних гендерно-чутливих інтервенцій зі зменшення шкоди в Україні».

Практична діяльність міністерства у досліджуваному напрямку відбувається насамперед в рамках діяльності соціальних служб. Як, наприклад, відповідно до перелічених вище нормативних документів Міністерства соціальної політики України, станом на 2020 рік, 9 600 сімей, що знаходились у СЖО, пов'язаними із вживанням алкоголю та/або ПАР, отримали соціальні послуги (див. Додаток В). Моніторинг свідчив про те, що значна кількість наданих послуг стосувалася профілактики негативних явищ, формування здорового способу життя та необхідних навичок. (Національний звіт, 2021)

Отже, наведені вище дані свідчать про те, що напрям формування здорового способу життя в Україні включає усі три складові: профілактику паління, профілактику вживання алкоголю та профілактику вживання наркотичних речовин – які переважно йдуть одним блоком, розділяючись на окремі проекти за рідким виключенням. На сьогоднішній день існує достатньо ініціатив по кожному із трьох досліджуваних напрямів, однак, порівняно із кількістю програм профілактики, розроблених щодо паління та вживання наркотичних речовин – можна зробити висновок, що окремих програм із профілактики вживання алкоголю в Україні на даний момент не існує – зазвичай цей аспект враховується у суміжних програмах профілактики: або з усіх трьох аспектів, або, найчастіше, разом із профілактикою вживання наркотичних речовин.

Щодо специфіки профілактики вживання молоддю шкідливих речовин в Україні, то на сьогоднішній день можна виділити кілька видів профілактичних заходів:

Інформаційно-просвітницькі заходи – серед яких можна зустріти проведення інформаційної або інформаційно-просвітницької/ пропагандистської роботи серед молоді/батьків/педагогічних колективів/працівників соціальної сфери/членів державних установ/громадян України в торговельних закладах/місцях дозвілля/ЗМІ/соціальних мережах щодо популяризації здорового способу життя/відповідальності за продаж неповнолітнім тютюнових виробів та алкоголю /підвищення обізнаності населення щодо небезпеки, пов'язаної із вживанням шкідливих речовин.

Соціальні заходи – спрямовані на організацію дозвілля та забезпечення сприятливих умов для розвитку молоді; підтримку ініціатив громадськості в рамках профілактичної роботи; запобігання дискримінації; виконання програми «Молодіжний працівник»; створення належних умов системи морального та матеріального заохочення педагогічних та науково-педагогічних працівників, які не палять та займаються науково-просвітницькою діяльністю щодо формування здорового способу життя серед молоді; співпрацю з батьками; надання допомоги та соціальний супровід осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах, спричинених погіршенням стану здоров'я, внаслідок вживання шкідливих речовин.

Правові заходи – до яких можна віднести виявлення фактів порушення законодавства щодо незаконного продажу неповнолітнім тютюнових виробів та алкоголю, та протидію незаконному обігу психоактивних речовин як серед молоді, так і серед дорослого населення.

Заходи з формування культури та трендів – до яких входить формування у молоді відповідального ставлення до власного здоров'я, формування культури здоров'я, та вплив на розвиток вуличних культур і неформальних молодіжних об'єднань.

Медичні заходи – направлені на зменшення використання рецептурних ліків у немедичних цілях; сприяння недопущення розповсюдження на території України нових психоактивних речовин, які можуть завдати шкоди здоров'ю та

життю людей, особливо молодих; зменшення попиту на психоактивні речовини; організацію та проведення програм зменшення шкоди; надання послуг соціально-психологічної реабілітації особам із залежностями.

Навчальні заходи – що передбачають навчання здоров'ю в навчальних закладах, оздоровчих групах та інших середовищах; організацію навчальних програм для фахівців молодіжної сфери та підвищення рівня кваліфікації державних службовців для впровадження якісної молодіжної політики; просвітницьку роботу серед широких верств населення (через ЗМІ, науково-популярну літературу, лекції, виставки та інші способи поширення навчальних матеріалів); формування навичок здорового способу життя у навчальних закладах; впровадження у навчальних програмах педагогічних працівників сучасних методів профілактики; оснащення навчальних закладів необхідною кількістю інформаційних матеріалів щодо проведення профілактичних заходів; розвиток системи позашкільної освіти; підготовку фахівців, залучених до профілактики наркозалежності у вищих навчальних закладах; розробку відповідних інформаційно-освітніх програм у навчальних закладах; проведення психологічних тренінгів; розширення мережі шкіл сприяння здоров'ю; проведення уроків здоров'я; взяття на облік всіх школярів що палять та застосування індивідуальної профілактики; зустрічі з експертами у сфері охорони здоров'я.

2.5 Нові законопроекти, які потенційно сприятимуть профілактичній роботі

Усі вище перелічені нормативні документи та програми – регулюють діяльність українського суспільства в напрямку профілактики паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді на даний момент, однак, існують ще деякі – діяльність відповідно до яких лише починає розвиватися. І, відповідно до їх змісту, якщо всі описані заходи будуть реалізовані, то Україна має ще більше

наблизитись до зниження показників вживання молоддю тютюну, алкоголю та наркотиків. Серед цих документів:

Постанова щодо здійснення моніторингу з питань алкогольної та наркотичної залежності в Україні, що є вкрай важливим задля розуміння об'єктивної ситуації в країні та покращення програм із профілактики. Варто зазначити, що порядок збору інформації включає:

- проведення досліджень серед осіб 15-16 років та 15-62 років щодо поширеності серед них вживання психоактивних речовин;
- здійснення оцінки профілактичних заходів, спрямованих на зниження рівня вживання психоактивних речовин;
- аналіз законодавства в сфері обігу психоактивних речовин та протидії їх незаконному обігу.

(Кабінет Міністрів України, 2019)

Постанова щодо зміни переліку наркотичних речовин, з метою впровадження заходів щодо відстежування обігу та вживання не за медичним призначенням наркотичних речовин. (Кабінет Міністрів України, 2019)

Розпорядження про стратегію внесення змін до системи юстиції відносно дітей до 2023 року, де один із напрямків роботи спрямований на посилення контролю за продажем алкогольних напоїв та тютюнових виробів дітям, перебуванням дітей у нічних клубах, переоцінка плану розміщення таких місць продажу, нічних клубів поблизу навчальних закладів. (Кабінет Міністрів України, 2019)

ЗУ про накладання обмежень на обіг пристроїв для споживання виробів з тютюну та посилення контролю за продажем таких товарів, що передбачає штрафи за вживання шкідливих речовин у громадських місцях, перелік яких розширено, та продаж шкідливих речовин: без або підробленими марками акцизного податку, у заборонених законом місцях (перелік розширено), у заборонений час доби, з рук, з лотків, через торгові автомати, особам які не

досягли 18-річного віку, та в упаковках, що містять менш як 20 одиниць (для тютюнових виробів, окрім сигар). (ЗУ, 2020)

ЗУ про основні засади молодіжної політики, що сприятиме збільшенню залучення молоді до розвитку суспільства та роботи над вирішенням важливих соціальних проблем – першочергово тих, що стосуються життя молоді, в тому числі формування здорового способу життя. (ЗУ, 2021)

ЗУ про охорону здоров'я громадян від шкідливого впливу паління, який є комплексним законом щодо вирішення проблеми паління, і зазначені в ньому зміни є надзвичайно важливими для сприяння покращення профілактиці вживання населенням України тютюну, в тому числі молодими людьми. Серед важливих положень закону можна виділити наступні:

- заборона паління електронних сигарет та засобів нагрівання тютюну в громадських місцях (в офісах, магазинах, кафе, ресторанах тощо), яка має ввійти в дію з 1 липня цього року;
- заборона реклами електронних сигарет і виробів для нагрівання, яка має набути чинності із середини 2023 року;
- заборона продажу ароматизованих сигарет та рідин для ароматизації, які збільшують попит паління серед молоді;
- робота над збільшенням розміру медичних попереджень на упаковках сигарет – інформація і фото тепер займатимуть 65%;
- поява медичних попереджень на упаковках електронних сигарет.

І, виходячи з цього, за прогнозами ВООЗ, популярність вживання тютюну в Україні має знизитись на 25,9% до 2025 року. (УКРІНФОРМ, 2022)

Проект Закону про криміналізацію поширення наркотичних речовин, який спрямований на подолання одного із найзначніших факторів поширення наркоманії, особливо серед молоді – вільного пропагування та реклами наркотичних речовин, які набули значної популярності в сучасному світі через стрімкий розвиток технологій (на сьогоднішній день рекламу наркотичних речовин можна знайти майже усюди – на вулиці, в месенджерах та соціальних

мережах, в інтернеті у відкритому доступі тощо). (Пояснювальна записка до проекту Закону України, 2021)

Отже, порівняно із нормативними документами, описаними в попередньому підрозділі – даний перелік документів передбачає більш різноманітні підходи до організації профілактичної роботи щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді, а саме: контроль за обігом психоактивних речовин та запобігання вживання їх не за медичним призначенням, посилення контролю за продажем алкогольних напоїв та тютюнових виробів дітям та переоцінка плану розміщення таких місць продажу, обмеження обігу пристроїв для споживання тютюнових виробів та посилення контролю за продажем таких товарів, сприяння збільшенню залученості молоді до вирішення проблеми вживання молодими людьми шкідливих речовин, заборона паління в громадських місцях, заборона реклами електронних сигарет, збільшення розміру медичних попереджень на упаковках сигарет, криміналізація реклами або пропаганди наркотичних засобів та заборона продажу ароматизованих сигарет та рідин для ароматизації. Не всі перелічені ініціативи вже вступили в дію, але, за оцінками ВООЗ, перелічені заходи мають значно сприяти покращенню загальної ситуації в Україні щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді.

ВИСНОВКИ

Отже, методологією даного дослідження є контент-аналіз, до якого ввійшли аналіз ряду соціологічних досліджень, статистичних та фактичних звітів, а також низка нормативних документів.

Метою дослідження було вивчення сучасної системи профілактики паління, вживання алкоголю на наркотичних речовин серед молоді та визначення ролі та видів діяльності державних органів влади. Перше було вивчено шляхом аналізу державних стратегій та нормативних актів в межах профілактичної діяльності. А друге – шляхом аналізу офіційних звітів роботи та напрацьованих документів державних органів влади.

Протягом даного теоретичного дослідження були також розкриті усі поставленні в роботі завдання. А саме:

Було вивчено сучасний стан вживання паління, алкоголю та наркотичних речовин у світі, шляхом аналізу та порівняння статистичних досліджень, проведених серед підлітків 15-16 років за період з 1995 по 2019 рік. І результати аналізу показали, що проблема паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді протягом останніх двох десятиліть поступово покращується, але показники вживання молодими людьми шкідливих речовин все ще високі. Окрім цього, деякі аспекти постійно змінюються (як наприклад у вживанні наркотичних речовин - постійна поява NPS та вживання поліречовин серед користувачів NPS), тому подальший моніторинг є необхідним для формування політики профілактики негативних явищ у молодіжному середовищі.

Також у дослідженні була описана актуальність проблеми в Україні. І, знову ж таки, задля досягнення поставленого завдання було проаналізовано та вивчено результати кількох досліджень, зроблених в Україні, для зручності у порівнянні із ситуацією у світі – також серед підлітків 15-16 років та за період з 1995 по 2019 рік. І основний висновок криється в констатуванні факту того, що на даний

момент в Україні все ще є виклики в рамках досліджуваної проблеми, на які не можна закривати очі, і на які слід спрямовувати відповідні профілактичні програми. Серед них: поширення електронних сигарет, яке сприяє не лише зростанню кількості споживання нікотину, а й тому, що починають палити ті, хто раніше не палив; високі показники вживання алкоголю та високий рівень поширеності міцних алкогольних напоїв, особливо серед дівчат; залишення канабісу найпоширенішим незаконним наркотиком, поточне вживання якого не зазнає значних змін, та набуття популярності іншими видами наркотичних речовин.

Наступним завданням даної роботи було вивчення моделі профілактики вживання паління, алкоголю та наркотичних речовин, яка застосовується в Україні. І результати даного теоретичного дослідження показали, що дана модель взяла свій початок з розробки проекту «Молодь за здоров'я», реалізованого в партнерстві з Канадою. До роботи над проектом також була залучена ціла низка вітчизняних державних та громадських організацій. Кожний етап був ретельно прописаний, із врахуванням останніх досліджень та технологій. І мета проекту полягала у створенні політики на місцевому та регіональному рівнях, формуванні структур націлених на розповсюдження ідеї здорового способу життя, та комплексного державного підходу щодо формування здорового способу життя серед молоді.

Також в роботі були досліджені роль та види діяльності державних органів влади у межах профілактики. Результати аналізу цілої низки нормативних документів та звітів по роботі відповідних органів влади свідчать про те, що держава є зацікавленою в тому, щоб здійснювати профілактичну роботу в досліджуваному напрямі. Методичні, медичні, організаційні, правові та інші рекомендації є розробленими в усіх трьох напрямках: протидії палінню, протидії вживання алкоголю та протидії вживання наркотичних речовин. Окрім рекомендацій, зазначених у стратегічних планах та нормативних документах, серед видів діяльності зустрічаються і практичні заходи, які проводяться в

рамках роботи міністерств – такі як, наприклад, дослідження поточної ситуації, або реалізація програм з профілактики.

І останнім, але не менш важливим завданням даної роботи було проаналізувати нові законопроекти, які потенційно сприятимуть профілактичній роботі з молоддю. Результати опрацювання зібраного матеріалу показали, що даний перелік документів передбачає більш різноманітні підходи до організації профілактичної роботи щодо паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин серед молоді, ніж ті, що застосовуються на даний момент. Серед рекомендованих новими документами заходів з протидії, які могли б потенційно сприяти більш ефективній профілактичній діяльності можна виділити наступні:

- залучення представників молоді до боротьби із цією проблемою;
- обмеження продажу та поширення шкідливих для здоров'я речовин;
- заборона вживання деяких речовин;
- зміцнення покарань за нелегальний обіг (купівлю та продаж) шкідливих речовин;
- збільшення розміру медичних попереджень на упаковках сигарет.

Така діяльність покликана впливати на усвідомлення молодих людей щодо шкідливості вживаних ними речовин. Особливі надії покладаються на залучення молоді до профілактичної діяльності в рамках даної проблеми. Бо чим більше молодих людей залучається до формування здорового способу життя серед молоді, тим ефективніша робота, оскільки поки молоді люди самі не стануть займатись проблемами свого покоління – ефективність роботи буде дуже мала, так як молодь має сама прагнути до вирішення критичних для себе проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. UNODC. (2018). World Drug Report
https://www.unodc.org/wdr2018/prelaunch/WDR18_Booklet_4_YOUTH.pdf
 2. ESPAD. (2019). Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs.
https://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/13398/2020.3878_EN_04.pdf
 3. ESPAD. (2019). International Report: Ключові результати хвилі 2019 року
https://www.uisr.org.ua/img/upload/files/ESPAD_2019_International_Report_Launch_UA.pdf
 4. ЗУ «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX (2021).
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356>
- Ресурсний центр Youth for Health проекту «Молодь за здоров'я». (2003-2022).
Історія формування здорового способу життя в Україні
<https://mzz.com.ua/history>
6. Романова, Н.Ф. (2010). Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту. Молодь за здоровий спосіб життя
 7. Кабінет Міністрів України. (2014). Постанова «Про затвердження Положення про Міністерство молоді та спорту України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#Text>
 8. Міністерство молоді та спорту України. (2017). Наказ «Про затвердження Положення про Всеукраїнську інформаційно-профілактичну акцію "Відповідальність починається з мене"»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1287-17#Text>
 9. Міністерство молоді та спорту України. (2018). Наказ «Про затвердження Порядку реалізації програми "Молодіжний працівник"»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1178-18#Text>

10. Кабінет Міністрів України. (2021). Постанова «Про затвердження Державної цільової соціальної програми “Молодь України” на 2021-2025 роки та внесення змін до деяких актів Кабінету Міністрів України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579-2021-%D0%BF#Text>
11. МОЗ України. (2000). Наказ «Про поліпшення діяльності органів і закладів охорони здоров'я з питань формування здорового способу життя, гігієнічного виховання населення»
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0001282-99#Text>
12. МОН і МОЗ України. (2005). Наказ «Про посилення роботи щодо профілактики захворюваності дітей у навчальних закладах та формування здорового способу життя учнівської та студентської молоді»
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0242290-05#Text>
13. МОЗ України. (2012). Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій для медичних працівників закладів охорони здоров'я з надання лікувально-профілактичної допомоги особам, які бажають позбутися залежності від тютюну»
<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0746282-12#Text>
14. Президент України. (2013). Указ «Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344/2013#Text>
15. МОЗ України. (2015). Наказ «Про деякі питання придбання, перевезення, зберігання, відпуску, використання та знищення наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у закладах охорони здоров'я»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1028-15#Text>
16. ЗУ «Про освіту» № 2145-VIII (2017)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
17. МОЗ України. (2019). Наказ «Про деякі питання віднесення засобів і речовин до аналогів наркотичних засобів і психотропних речовин»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0655-19#Text>

18. МОЗ України. (2019). Наказ «Про затвердження плану заходів Міністерства охорони здоров'я України з виконання плану заходів на 2019 - 2020 роки з реалізації Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2020 року»
<https://ips.ligazakon.net/document/MOZ31301>
23. Кабінет Міністрів України. (2021). Проект розпорядження «Про схвалення Стратегії державної політики щодо наркотиків на період до 2030 року» <https://moz.gov.ua/article/public-discussions-archive/proekt-rozporjadzhennja-kabinetu-ministriv-ukraini-pro-shvalennja-strategii-derzhavnoi-politiki-schodo-narkotikiv-na-period-do-2030-roku->
20. Центр громадського здоров'я МОЗ України. Зменшення шкоди: Програми зменшення шкоди (ЗШ) спрямовані на запобігання поширенню ВІЛ і зниження шкоди, пов'язаної із вживанням психоактивних речовин, особливо ін'єкційних наркотиків. <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan/zalezhnist-vid-psikhoaktivnikh-rechovin/zmenshennya-shkodi>
21. Центр громадського здоров'я МОЗ України. (2021). Україна стала третьою країною у світі, що впроваджує пілотний проект ВООЗ «Школи без нікотину та тютюну» <https://www.phc.org.ua/news/ukraina-stala-tretoyukrainoyu-u-sviti-scho-vprovadzhue-pilotniy-proekt-vooz-shkoli-bez>
22. Президент України. (2002). Наказ «Про Національну доктрину розвитку освіти» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>
23. МОН України. (2004). Наказ «Про заборону тютюнокуріння в навчальних закладах і установах Міністерства освіти і науки України і затвердження заходів щодо проведення антинікотинової інформаційно-освітньої та профілактичної роботи серед дітей, учнівської та студентської молоді» <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0855290-04#Text>
24. МОН України. (2020). Лист «Щодо запобігання поширенню тютюнокуріння, наркоманії та вживання алкогольних напоїв»
<http://oblpto.in.ua/images/docum/%D0%92%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0>

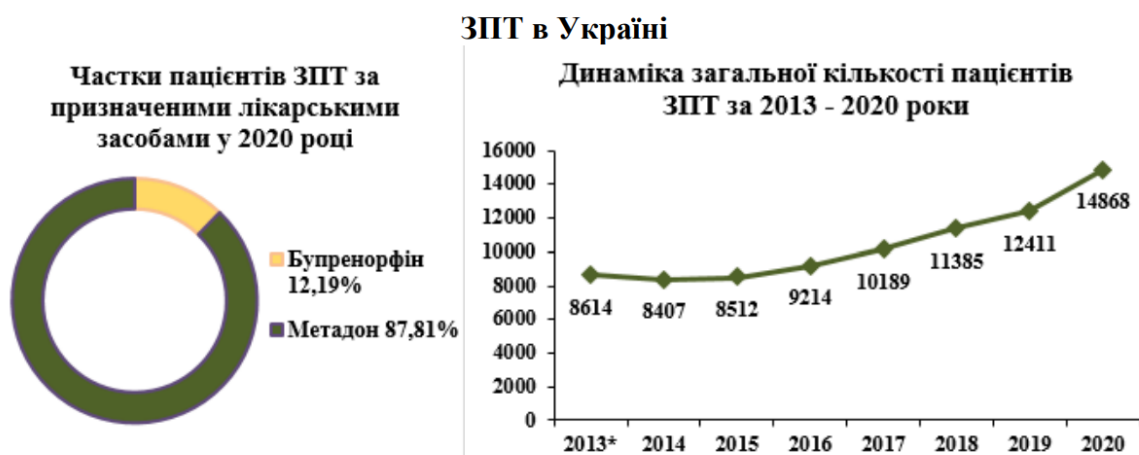
[%B2%D0%BD%D0%B0/%D0%9B%D0%B8%D1%81%D1%82_%D0%9C%D0%9E%D0%9D_%D0%A9%D0%BE%D0%B4%D0%BE_%D0%B7%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D0%B1%D1%96%D0%B3%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BF%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8E_%D1%82%D1%8E%D1%82%D1%8E%D0%BD%D0%BE%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D1%96%D1%97_%D1%82%D0%B0_%D0%B2%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%B0%D0%B%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B8%D1%85_%D0%BD%D0%B0%D0%BF%D0%BE%D1%97%D0%B2_6_144-20_%D0%B2%D1%96%D0%B4_05.02.2020.pdf](#)

25. МОН України. (2022). Лист «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні»
<https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zdijsnennya-preventivnih-zahodiv-sered-ditej-ta-molodi-v-umovah-voyennogo-stanu-v-ukrayini>
26. Міністерство соціальної політики України. (2015). Наказ «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги профілактики»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1155-15#Text>
27. Міністерство соціальної політики України. (2016). Наказ «Про затвердження Державного стандарту соціального супроводу сімей (осіб), які перебувають у складних життєвих обставинах»
http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE28751.html
28. Міністерство соціальної політики України. (2020). Наказ «Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги соціально-психологічної реабілітації осіб із залежністю від наркотичних засобів чи психотропних речовин» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1218-20#Text>

29. Кабінет Міністрів України. (2019). Постанова «Питання проведення моніторингу наркотичної та алкогольної ситуації в Україні»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/689-2019-%D0%BF#Text>
30. Кабінет Міністрів України. (2019). Постанова «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/600-2019-%D0%BF#Text>
31. Кабінет Міністрів України. (2019). Розпорядження «Про затвердження плану заходів з реалізації Національної стратегії реформування системи юстиції щодо дітей на період до 2023 року»
<https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-planu-zahodiv-z-a1335r>
32. ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обмеження обігу підакцизних товарів, пристроїв для споживання тютюнових виробів без їх згоряння та посилення контролю за продажем таких товарів» № 1019-IX (2020) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1019-20#Text>
33. ЗУ «Про основні засади молодіжної політики» № 1414-IX (2021)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-20#n356>
34. УКРІНФОРМ. (2022). Прес-конференція на тему: «Всесвітній день без тютюну: турбота про здоров'я – твій вклад у перемогу»
<https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3493576-tutun-zagroza-navkolisnomu-seredovisu-31-travna-vsesvitnij-den-bez-tutunu.html>
35. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо криміналізації реклами або пропаганди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» (2021) <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/716875>

ДОДАТОК А

ЗПТ (послуги замісної підтримувальної терапії) в Україні

Примітка: джерело – дані офіційного веб-сайту ДУ «Центр громадського здоров'я України»

ДОДАТОК Б

Профілактичні заходи в Україні у 2020-2021 навчальному році

Примітка: джерело – дані МОН за 2020/2019 навчальний рік.

ДОДАТОК В

Моніторинг надання соціальних послуг у 2020 році

Примітка: джерело – дані Мінсоцполітики за 2020 рік.